

אודות מורו ורבו, הגאון הגדול רבי אליהו מאיר ברוך זצ"ל,

ראש ישיבת מעלי במלאת זכר שנים להסתלקותו

נתן, פי ששלחך ד"ר

הרב דב אליאך

מכון "מורשת הישיבות"

ללמדנו שיעור דעת, במשנתו הנאצלה של איש ה"דעת" הטלזאית ברור החדש, מגדולי מקימי עולם התורה באמריקה. וכך הוא מספר:

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, שעה שכבשה ממשלת רוסיה את ליטא, פלשו החיילים הרוסים לעיר טלז והלאימו את בנין הישיבה. ראש הישיבה הגאון רבי אליהו מאיר זצ"ל, נכנס אל ההיכל להוציא את ספרי התורה, ואמר בקול רוער, כשרמעות זולגות מעיניו: זו הפעם השנייה שאני מוציא את ספרי התורה מהיכל הישיבה, יתן ד' שכשם שבפעם הקודמת היינו בזמן המלחמה העולמית הראשונה זכינו

לתורה, שהרכיב תורה לאלפים וקידש שם שמים בדרשותיו הנלהבות, ואשר חלק רב לו בהתהוות עולם התורה והחינוך התורני המפואר, בארצות הברית של היום.

תחושתנו היא, כי גם את "תודעת השליחות" אימץ רבי נתן צבי ממשנת רבו. כאשר בכל מאורו ובכל נפשו משתדל למלא את חובתו בעולמו, כשריד מתלמידי הישיבה בטלז, להעמיד את תורתה ומשנתה לפני שוחרי תורה ומוסר בדורות הבאים, והוא עושה זאת בטוב טעם ודעת.

אין לך איש מתאים ונכון יותר, מאשר רבי נתן צבי ברוך שליט"א,

הגאון רבי נתן צבי ברוך שליט"א, יליד העיירה טאברייג שבליטא, בן לתלמידו של מרן הסבא מסלובודקה זצוק"ל, שגם קראו על שמו, נשלח בעודו נער ללמוד בישיבת טלז, ומאז נקשר גורלו לעולמה של טלז. עם הגיעו לארצה"ב אחרי המלחמה העולמית, הצטרף לתלמידי הישיבה בקליבלנד, ויצק מים על ידי הגאון רבי אליהו מאיר, אשר קרבו עד מאד. בהיותו מוכשר וראוי לכך, מינהו על משימת הוצאת כתבי טלז, וההדרת ה"שיעורי דעת" הנודעים מבית מדרשה של טלז.

ככלל הוא נעזר בו במשימות כתיבה שונות לצרכי הישיבה ועניי הכלל, אך בעיקר גדול חלקו, בהפצת משנתה של טלז עלי ספר. ספרו האחרון יצא לאור ממש בימים אלה, "שיעורי ופניני דעת", כולל רעיונות נפלאים מפי ומכתבי רבו הגרא"מ, גם מכתבים ומאמרים חשובים.

כפי שניזכר בפתח שיחתנו, הפליא הגאון רבי אליהו מאיר זצ"ל לתאר את תפקידו בעולמו, כאור מוצל מאש, שריד לממלכת טלז בליטא, על יסוד הפסוק בשמואל "לך, כי שלחך ד'". ללמדך שגם בהיותך נרדף על נפשך, מחמת המצוק, אין זה אלא קול קורא מן השמים "לך, כי שלחך ד'", שליחות קדושה מוטלת עליך למען הכלל.

שליחות אותה קיים במלא המרץ והתוקף, בשנותיו הקצרות עלי אדמות, ס"ה ששים שנה. איש רב פעלים

בנין הישיבה בטלז כיום

לקומם את הישיבה מחדש ולהשיב את ספרי התורה, כמו כן נזכה גם בפעם הזאת.

למרבה עגמת הנפש, לא זכינו לחידוש הישיבה במקומה הראשון, אבל הגאון רבי אליהו מאיר עצמו באמת זכה גם זכה. אף כי לא בעיר טלז עצמה, אבל הוא עצמו הקים את הישיבה וגם יסדה מחדש, בעיר קליבלנד שבאמריקה.

וכיצד ניצל. הרי בעצם אשתו וילדיו נשארו שם, אם כן מדוע דוקא הוא הצליח להימלט? לא הרבה יודעים את הסיפור, הנה הוא לפניך:

בזכות חבר השבת

אולי שמעת את המעשה שאירע באותו סוחר שהחליט לפרוץ את קדושת השבת בטלז, ופתח את חנותו בשבת. הישיבה עם ראשיה באו להפגנה אל מול חנותו, והנה הוא יוצא בעזות מצח ומתחריס כנגדם בחוצפה: "כאנק" קוועצ'ערס!" (י' כינוי גנאי לבני ישיבה על היותם כובשי ספסלים). לכו בחזרה לישיבה, ואני לא אסגור את חנותי!

שתי אנקדזמות, שני זכרונות מרתקים

היחס המתנכר לתנועתנו, מוטב אפוא שלא תזיק לעצמכם בגללי.

אולם, הגרא"מ שלל זאת מכל וכל, בטענה כי הוא מאוד משתוקק לסייע בפועל למען "אגודת ישראל". באשר לטענה על הנוק הנגרם לישיבה, אמר, אספר לך סיפור שאירע עמי. ישיבת טלז שכליטא נקלעה פעם למשבר תקציבי חמור מאוד, שאיים על קיומה. אבא זצ"ל - מרן הגאון רבי יוסף ליב בלוך זצוק"ל - החליט לשלוח את אחי הגר"ר אברהם יצחק זצ"ל ואותי לאמריקה, לשם גיוס כספים. משהגענו נתקלנו בקשיים גדולים, אפילו ירצאי טלז שפגשנו לא הצילונו. פנינו אל אחד הרבנים מראשי המזרחי, שהיה קרוב משפחתנו, והוא אכן נתתם והצליח להתרים עבורנו סכומים נכבדים.

יום אחד פנה אלינו וספר בידו, מאת אחד הקנאים הגדולים שבירושלים, אשר תוקף בחריפות רבה את הרב קוק זצ"ל. הוא הראה לנו בספר, כי בין היתר מסתמך הקנאי על ביטויי גנאי קשים ביותר בחריפותם, מפי אבניו הגר"ל. וקבע נחרצות: אם הדברים אכן נכונים, אינני רוצה לסייע ולתמוך בכל דבר שקשור עמו ובשמו, כולל כמובן בישיבה שלו. ואם שקר ענה בו המחבר, שיכחיש.

פניתי לאבא, סיפרתי לו מה שאירע, ושאלתי אותו אם אכן הדברים נכונים. והשיבני אבא, כאשר ללשון הדברים

מספר הרב שלמה לורין שליט"א, בשנים הראשונות למדינת ישראל נקט ארגון "צעירי אגודת ישראל" ביזמה להצלת ילדי עולים, והוחלט להקים כפר נוער "שדה חמד". נסעתי אז לארצות הברית לעריכת מגבית, והגעתי אל העיר קליבלנד, שם הייתי אורח בביתו של הגאון רבי אליהו מאיר בלוך זצ"ל.

עצם ההכנסת אורחים שלו הוא סיפור בפני עצמו. כיצד מלבר אנשי הבית גם הגרא"מ עשה למעני מעל ומעבר, וממש שירת אותי משך כמה שבועות שהתארחתי. תמהתי באזניו, שלכאורה לא יאה כך לראש ישיבה לשמש בכבודו ובעצמו, ואמר לי: כעת אינני ראש הישיבה אלא מכניס אורחים.

מעל הכל, יצא מכליו לסייע לי במטרת השליחות, וערב ערב יצא עמי אל בתי העיר לגייס תרומות למטרה המדוברת. משך הזמן הבחנתי כי אנשי העיר לא רואים בעין יפה את הודהותו של הגרא"מ עם מטרת בואי.

"אגודת ישראל" בימים ההם באמריקה, או שלא היתה ידועה כלל, או שהכירה כדי לשנוא אותה. דומני שבכל קליבלנד לא נמצא אז אגודאי אחד לרפואה. אשר על כן, אחרי עשרה ימים פניתי אליו ובקשתי שיפסיק ללוותני. אמרתי לו, אתם הרי עוסקים בבניית הישיבה, ומוטל עליכם לדאוג את טובתה, ואכן תושבי קליבלנד עוזרים לכם כישיבה שאינה מזוהה פוליטית, ואילו הליווי שלכם חושף אתכם כאנשי אגודת ישראל ומוזיק למטרתכם. מאידך, התרומות עבורי הן בין כך ובין כך נמוכות מאוד, בשל

לפתע ניגש אליו אחד המוחים, והעניק לו שתי סטירות לחי, לעיני כל. עד היום לא ברור אם היה זה רבי אליהו מאיר שהעניק את הסטירות, או אחיו רבי זלמן. בין כך ובין כך, ר' אליהו מאיר הוא שנטל על עצמו את האחריות, והסותר "מאיר" שמו, הגיש כנגדו תלונה במשטרה, וזו גזרה עליו שלושה ימים של מעצר בית.

לימים כאשר נכנסו הרוסים לטלז, כעקבות ההסכם המפורסם בין מדינות האיזור, נעשה הסוחר לבעל דעה בעיר, בשל היותו קומוניסט. התעוררה אפוא סכנה רצינית שכעת ימצא לנכון להתנקם בו, ובעקבות הלשנתו ישוגר הגרא"מ לסיביר. משום כך הוחלט בהתיעצות המשפחתית, שרא"מ יכרח בחשאי בטרם יבולע לו. ואכן בשעת לילה הוא קם ונסע לקובנה, שם השיג רשיון יציאה, עוד בטרם שהרוסים הספיקו לשלוט במערכת השלטונית באופן מוחלט.

מי שנסע יחד עמו היה גיסו הגאון רבי חיים מרדכי קטן. לא ברור לי מדוע, כנראה שהצטרף אליו לשם גיוס

כספים למען הישיבה. כך עכ"פ נמלט הגאון רבי אליהו מאיר מצרתו של הקומוניסט. לימים התברר, כי בשל יציאתו למען קדושת השבת, ניצל בסופו של דבר גם מנוראות המלחמה. דברו על נסיבות הצלתו לחיים מידי השואה האיומה, אמר פעם רבי אליהו מאיר ביאור יפה מאד. מצינו שדוד המלך בברחו מפני שאול המלך, נדבר עם יהונתן בנו, וזה סיכם עמו, שאם יאמר לעלם "הנה החצים עמך והלאה" אזי - "לך, כי שלחך ד'" (שמואל א' כ, כב). נשאלת השאלה, הלא דוד ברח מפני הסכנה, ומפני שאול הוא נמלט, מדוע אם כן אמר לו "לך, כי שלחך ד'", היה לו לומר ברח, והצל את נפשך?

אלא כך הוא הדין, כאשר סכנה כלשהי מאלצת אדם להימלט על נפשו, זו אינה בריחה גרידא, רק משום הסכנה המתרגשת, אלא שליחות היא המוטלת עליו מאת ד'. לא אך כדי להציל את נפש עצמך, שרדת, בבחינת "אני את נפשי הצלתי", אלא כדי למלא תפקיד ומשימה.

כך הוא אכן הרגיש בעצמו, כי הסכנה מפני הקומוניסט ההוא, היתה מסירת שליחות מן השמים, כי עליו ללכת ולמלא משימת קודש שהוטלה עליו, והוא אכן אץ לקיימה ולממשה בכל מאורו.

דברים כאלה, היאך הגרא"מ מייסד את השקפתו והנהגתו, על יסוד ביאורים שהעלה בתנ"ך ובדברי חז"ל, תמצא הרכה בספר "פניני דעת" שהוצאתי ממנו. ראה למשל מה שהוציא מדברי האבן עזרא בפרשת בא (יג, יג), "כי כל בכור שלא יקרב לפני המזבח או לא יפדה חייב מיתה. כי כל בכור מצרים אדם ובהמה מתו. כי ד' לא מילטם מן הגזרה שגזר על בכורי מצרים - רק שיהיו מוכנים לעבודתו וכו'", עכ"ל.

דברים הללו הנם לימוד עבורנו, כי הנה אנו ניצלנו מן המלחמה, ועל כן מוטל עלינו להקדיש את חיינו לד', ומי שלא מקדיש חייו לד', דינו - "וערפתו".

ושוחחנו ארוכות בלימוד ובישיבת חולין מעיני דיומא וכדומה. ברגע מסוים הפתיעני הגרא"מ ופסק לדבר אתי. חשתי שאני מדבר עמו והוא אינו שומע, כאילו דברתי אל

הקיר. הדבר היה תמוה בעיני, וניסיתי לחשוב שמה פגעתי בו בלא משים. בהגיע תורי, עליתי ונשאתי את נאומי, וכשסיימתי ושבתי למקומי, פנה אלי הגרא"מ והודה לי על דברי. אחר הוסיף ואמר: אני מבקש ממך סליחה על שהארכת אתך בשיחה, משום שלא ידעתי כי אתה אחד הנאמים בערב זה. אך משראיתי בתוכניה שלפנינו, כי שמך מופיע כנואם, מיד הפסקתי. שכן אדם שאמור לשאת דברים לפני קהל, אסור להטרידו קודם לכן, ויש לתת לו את מלוא השקט והזמן להיות שקוע בהכנת הדברים, למען יהיו ראויים לדובר ולשומעים. כך היו כל רעיונותי ומחשבותי נחונים לטובת הכלל והפרט, על פרט קטן כגדול. אכן אדם גדול מאד היה, בכל דבר וענין.

המיוחסים לי, אין להם כל שחר, זה פשוט לא הסגנון שלי ולא השפה שלי, להשתמש בביטויים מסוג זה. אולם מה שמבקשני הרב ברלין להכחיש הדברים, זאת לא אוכל, היות שעם תוכנה של הביקורת אני מסכים בכל לבי, רק לא עם סגנונה.

מה שאתה אומר, כי הדבר יפגע קשות בהמשך המגביה למען הישיבה, אינני יודע מה נגזר בשמים שיהיה תפקידי בעולם הזה. אם נועדתי לשמש כראש ישיבה, או אולי כסנדלר. אם נועדתי לתפקיד הראשון, אזי בטוחני שהישיבה לא תנוק, ואם לאו, אני מוכן לסגור את הישיבה ולעבור ולשמש בתפקידי כסנדלר, ובלבד שלא אתכחש לאמת. כך אמר לי רבי אליהו מאיר, אני בכל דרכי משתדל להמשיך ולצעוד בדרך שהתווה לי אבי זצ"ל, בכל דבר וענין. אם הוא אמר כי מוכן הוא לסגור את הישיבה, ולא להתכחש אל האמת כמות שהיא, אף אני מוכן לוותר על הישיבה, אם כך נגזר עלי משמים, אבל על האמת לא אוותר. כי לדעתי יש לחזק ולתמוך בתנועת אגודת ישראל ללא חשש ומורא.

סיפור נוסף מספר הרב לורנץ באזונינו, ממה שעלה בזכרונו: לפני למעלה מששים שנה השתתפתי בועידה הארצית של אגודת ישראל באמריקה, ובאותה שנה הופעתי גם כנואם אורח. ישבתי אז לצדו של הגאון רבי אליהו מאיר,

צינתי שם בהערת העורך, כי הערה קצרה זו מפי הגרא"מ, מסמלת את כל אישיותו וכל פעליו הרבים, מאז הינצלו מהמלחמה.

הגאון הגדול רבי מרדכי גיפטר זצ"ל אמר עליו בהספדו, כי כל מה שהראש ישיבה אמר בתורה, זה הוא עצמו, כי הוא עצמו הקדים לקיים את כל מה שאמר והורה ברבים. כמו שאומרים באבות על הלשון השגור שם "הוא היה אומר", והיינו שהעצמות שלו אומרת את המאמר הזה.

הרב רבי בית הגאון

מרגלא בפומיה דהגרא"מ זצ"ל: נאמר "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה" (בראשית מו, כח) פירש רש"י: "ומדרש אגדה, להורות לפניו, לחקן לו בית תלמוד וכו'". ולכאורה מה זה "לחקן לו"? אלא שיעקב לא ביקש להתאים עצמו אל המקום, ולהקים מוסד שמתאים ומסוגל למצרים, אלא דוקא בית תלמוד שמשוגל וראוי עבור יעקב. זהו שדקדק רש"י לכתוב "לחקן לו בית תלמוד".

כמו כן, אמר הגרא"מ זצ"ל, אנו לא באנו להקים פה ישיבה שתתאים עצמה לחיים באמריקה, כלומר "ישיבה אמריקאית", כי אם "לחקן לו", להביא עמנו את ה"טלד" שלנו מליטא, ולקבעה במקום הזה כמות שהיא, ללא שינוי. כדי להשיג מטרה זו, היה מאמץ את מוחו למציאת תחבולות שונות, ובלבד

שהמטרה תושג במלואה, אף אם הדרך אליה רבת תחתית ומהמורות. דוגמא לכך היא עצת ה"סמיכת חכמים" שהעלה, ענין חשוב ומעניין ביותר.

בשנים ההן שלאחר המלחמה היו שתי ישיבות, היחידות ככל אמריקה הגדולה, שלא איפשרו שילוב של לימודי חול וכלל, לייקוד וטלו. הן שללו אפילו לימוד של פעם בשבוע. אנחנו בטל סבלנו רבות מכך, הן במיעוט תלמידים, והן בגיוס הכספים. הועלתה הצעה אז מאחד ממבקשי טובת הישיבה, שאולי יאפשרו לקבוצת בחורים פחות ממנין דוקא שפעמיים בשבוע ישתתפו בלימוד בקולג' (מכללה ללימודי חול), ולוא רק כדי שלא יאמרו שאנו מחרימים את הלימוד הזה. אבל הראש ישיבה דחה זאת על הסף, והתנגד בכל תוקף.

זאת כאשר להשלכה שהיתה לזה על גיוס תרומות. כאשר לעצם גיוס תלמידים לישיבה, היתה בעיה קשה עם ההורים ששלחו את בניהם לישיבה, או שבקשו לשלוח, והיו מודאגים מאד לנוכח העובדה שבני עמיתיהם זוכים לסיים לימודיהם עם "תעודות" ביד, מה שנמנע מתלמידי ישיבה.

או אז הציע הגרא"מ רעיון נפלא, להעניק תעודת "סמיכת חכמים" לבחורים הטובים והראויים לה. כך יחוש ההורה כי לבנו יש גם כן "תואר" ביד. אם יכהן הנסמך כרב, או לא, העיקר שכעת יש לו גם כן משהו "ביד". תנאי לכך, שהבחור צריך להיות בקי

במסכתות הנלמדות בישיבה, וכמו כן ראוי גם מצד יראת שמים.

על קדושת הבית היהודי

בחכמתו ניצל הגרא"מ את ענין ה"סמיכת חכמים" גם במסגרת מאבקו על שמירת הדת בענין נכבד אחד. לא נעים להרחיב על זה את הדיבור, אבל עובדה היא שבשנים ההן היה פרוץ מאד ענין הכיסוי ראש לנשים, ואפילו בבתי חרדים ומשמשים בקודש.

הגאון רבי אליהו מאיר לחם למען תיקון הפרצה הזו, והתנה את קבלת התעודה לאברכים, בשמירת כיסוי ראש לנשיהם. יתר על כן, הוא הודיע שאף מי שקיבל בבחירתו סמיכה, אם יתברר כי אינו מקפיד על צניעות אשתו בכיסוי ראש, יטול ממנו הזרה את הסמיכה.

ואכן, ברשימת הוראות והנחיות שכתב עבור צוות הישיבה, בכואם לחנך את תלמידיהם, מצאנו התייחסות גם לתקנה המדוברת. כך ניסת את התנאי המיוחד הזה, בסעיף העוסק ב"סמיכת חכמים" (שיעורי ופניני דעת, וויקיף תשס"ה, עמ' קע):

"... ואף שהוא בעצמו בהתנהגותו מקיים את הכל בדרך אמת, עדיין אינו ראוי לסמיכת חכמים, אלא אם כן מצוה את ביתו ואת בניו להיות גם על פי הנ"ל. ואם אין בכוחו להשפיע על ביתו, אינו ראוי להיות משפיע על בית ישראל, ואין ראוי לסומכו בסמיכת חכמים, ואין ראוי להחזיק סמיכתו בידו".

עוד מוסיף הרב ברוך: בימים ההם לא הבינו אותו, היאך הוא לוחם בדבר שכבר כל כך פרוץ, וכל כך מושרש בחיים האמריקאיים. אך הנה היום התהפך הגלגל על צורו, עד שברוך ד' כבר לא יכולים להבין ולהאמין שכך היה פרוץ בעבר, קודם למאבק הנחוש הזה.

גם מגדולי החסידות פעלו אז בקרב אנשיהם, לביעור התופעה הזו. אך אני מדבר כאן על השנים תש"ז תש"ח, בעת שאפילו לאדמו"ר רבי יואל מאסטר זצ"ל טרם היתה קהילה. רק אז הם החלו להקים ולגבש לעצמם קהילות, ומזכן אפוא שלא היתה להם השפעה בענין על הציבור הרחב.

מי שלחם ופעל בנושא, ובמלא התוקף והחריפות, היו ראשי הישיבות כמו מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל

והגאון רבי אליהו מאיר זצ"ל. מרן הגר"א קוטלר למשל התנה קבלת כל משרת חינוך, בכל מוסדות החינוך השונים, במילוי הצו הזה. המציאות של היום רק מעידה, כמה הם הצליחו במשימתם.

לשמירת פה השמן החינוכי

ענין מרכזי שרבי אליהו מאיר פעל למענו רבות במסגרת עבודתו הציבורית, הוא שדה החינוך התורני להמון העם. והוא במיוחד הצטיין בו, כשומר הגחלת ולוחם על שמירתו כפח השמן הטהור.

שלוש מסגרות עיקריות פעלו בקרב הקהילות. היו מוסדות עירוניים קהילתיים, לצדם היו מוסדות

אורתודוקסים ומגדל קונסרבטיבים. השאלה היתה אם מותר לקחת משרות בבתי הספר של הקונסרבטיבים. רבי אליהו מאיר אסר ללמד, וטען כי אסור בכל אופן לתת להם יד. הוא סבר כי על ידי שמלמדים אצלם, אפילו על מנת להציל, הרי שתומכים בארגונים ומחזקים אותם. להבדיל מבתי ספר קהילתיים, שאינם שייכים לשום ארגון רעיוני פוליטי. אע"פ כן לבני הישיבות לא המליץ להשתלב אפילו במסגרת בתי הספר הקהילתיים, אבל לא מנע זאת מאחרים.

גם בבתי ספר של יום ראשון אישר להשתלב בהוראה, אבל פעם התבטא כי יש בהם "אבק עבודה זרה". אגב, ביטוי

זה זכה לפרסום, כאשר הלך מישהו ופרסם בעיתון "הבוקר" שהופיע בישראל, כאילו אמר שכל האורתודוקסים המודרניים הם עובדי עבודה זרה. הגר"מ הגיב על זה, ושלח מכתב הבהרה לעיתון.

לגר"מ היתה תכנית לכל דבר וענין. הן למען חינוך הבנים והן עבור חינוך הבנות. דבר זה היה לו בירושה

קטע מתוך מאמר הערכה שכתב, במלאת עשר שנים להסתלקות הגאון רבי אליהו מאיר בלוח זצ"ל

להעמיד גם באמריקה את המושג השלם של תורה

מאת הגאון הגדול רבי משה'ל גיפטר זצ"ל
ראש ישיבת מל"ל קלוב'ה

הוא ברמיוות ידיים, מאחד הר"מים המבקר אצלו להגיד לו מתוך החומש, פרשת השבוע עם פירוש רש"י.

ומתאמץ הוא בכל כוחותיו ממש לשמוע כל מלה ומלה, שהרי לומד הוא תורת ד'. ופה ושם רומז הוא להפסיק, כי אין לו כוח עוד להמשיך במאמץ השמיעה. ופניו עדיין מביעות דאגה.

כעבור רבע שעה מבקש הוא שוב ללמוד, ומשהרגיש שכבר זכה ללמוד תורה שעה תמימה, מבקש הוא להפסיק ופניו מביעות שמחה. וכך לא עבר עליו יום שלא מילא את חובתו, מתוך יסורים נוראים, ללמוד תורה לכל הפחות שעה אחת ביום.

כותב השורות זוכר יום אחד, לפנות ערב, כאשר ראש הישיבה זצ"ל אומר כי עדיין לא למד היום מפני אפיסת הכוחות, ומוסיף כי מיום עמדו על דעתו לא עבר עליו יום שלא למד תורה, מלבד ביום שהוציאוהו לניתוח קודם עלות השחר, ולא נתעורר מההרדמה עד אחר ערב היום. אבל כעת מרגיש הוא שהלימוד בנפשו הוא מחמת חוסר הכוחות, אבל ירא הוא להורות לעצמו פטור, ומבקש הוא מראש הישיבה הגר"מ קטן זצ"ל, שהיה מבקרו אז, להורות לו פטור מטעם פיקוח נפש. עד כדי כך הגיעה דבקותו בתורת ד'.

תלמידים למאות שמו מבארו ושאלו לקרבם את הרגש העילאי שהחיים מאושרים הם רק כשתכליתם היא לימוד התורה ויריעתה בעבודה מתמדת ובלתי פוסקת.

חיי היהדות באמריקה טבוע עליהם חותם של הפקרות. השאיפה הטבעית לחרות, הביאה עמה, במדינה זו גם חרות מעול האנושיות. הרצון לבנות כאן חיים המסמלים במהותם אחריות ועול, רק דרך אחת לפניו השלטת עול תורה על הדור, עול תורה בכל היקפו. לא חיים שיש בהם גם תורה, גם מצוות, אלא שינוי יסודי בעצם הגישה למהות החיים.

דרושה יצירת שאיפה תורנית, שאיפה לגדלות התורה, שאיפה ללימוד תורה לשמה, יצירת הכרה עמוקה כי לימוד התורה שנה אחר שנה, ללא מחשבה על "תכלית" אין אלה חיי עצלות, חיים של שלילה וחוסר יצירה, אלא שחיים אלה הם הם שיא האושר שבחיי אדם עלי אדמות.

ראש הישיבה זצ"ל ראה את תכלית חיי, כאור מוצל מאש הגיהנום, בהשרשת ישיבת טעלו באמריקה. הוא לא בא להוסיף על חיי היהדות כאן גם קצת מטעלו, אלא שבא לחולל מהפך בצורת היהדות. להעמיד גם בכאן את המושג השלם של תורה, אותו המושג העילאי שהישיבה הליטאית יצגה כמשך הדורות.

מי יוכל לשער את המהפכה במחשבת יהדות התורה, שהתחוללה במדינה זו הודות לעבודתו, שלא ידעה ליאות כיצור ובונה התורה בממדים הכי רחבים ועמוקים.

בתדשי חיי האחרונים עלי אדמות, באה לידי ביטוי נפלא כל דבקותו הנפלאה לתורה. כיום שלאחר הניתוח האחרון, היה מוטל על ערשו ערש דוד, בפיו ובנחיריו צינוריות גומי ובזוועו תקועה מחט להזרקת תרופות והנה פניו מביעות דאגה. מבקש

אחי הכבוד הגאון הגדול
רא"י בלאך זצוק"ל - הי"ד

לפנינו, בבארו על דרך הצחות, את התואר הנזכר בחז"ל "פטיש החזק", מה זה הפטיש הזה?

אלא שבשעה שאנו מתכנסים במועצת גדולי התורה ומתדיינים בענייני השעה, קולו של "הפטיש החזק" המכה בקורנס בבית סאטמר מהדהד באזנינו. אף כי השקפותינו חלוקות ואיננו מסכימים על דעה אחת, אבל מתחשבים אנו בדברים היוצאים מפיו.

ללמדך, כי מחלוקת עקרונית אינה מחייבת התנכרות ושנאה, כדיוק כמו שלהיפך, יחסי שלום ורעות אינה סותרים חילוקי דעות בהשקפה והליכות החיים.

בימינו למען הדת

הגרא"מ זצ"ל היה מתמיד גדול. היה שוקד על תלמודו כל לילה, והאור בחדרו דלק עד לפנות בוקר. ואחרי כל זה עוד היה אומר בבוקר שיעור כישיבה.

פעם שאלוהו, כיצד יכול לכלכל את עצמו, בנסיעות תכופות בענייני הכלל, כמו לשיבות המועצות בניו-יורק, וכד בבד להנהיג את הישיבה ולנהלה, ועוד למסור שיעורים. והשיב כי רואה בחוש, שכאשר שב מדרכו מנסיעות כאלה, אחר ישיבת מועצות וכדומה, הוא מצליח בשיעורו הרבה יותר מאשר בימים שהוא יושב בביתו. זאת סייעתא דשמיא מיוחדת (ראה גם עדות הרב לסדון).

כיהודה ועוד לקרא הוספנו, שהן הן הדברים דברי מרן הגאון רבי שמעון שקופ זצוק"ל בהקדמת ספרו, כי כשם שבממון נאמר "עשר בשביל שתתעשר" כך גם בזמן ובכוחות הנפש והגוף, ככל שמקריש האדם מזמנו למען הכלל, כך זמנו ועתותיו מתברכים, עד שמספיק יותר מאשר בלעדי עיסוקיו.

יצוין כי ככל שנטל חלק בכל ענייני הכלל והפרט, בחיזוק הדת והפצת תורה, בענייני הציבור של קהילת קליבלנד, למשל בענייני השחיטה והכשרות, לא היה מעורב, כלל ועיקר. רבי אליהו מאיר למד מנשיון קודם, ממעשה שהיה בעיר בשנות השלושים, שראש ישיבה מקומי התערב בענייני הכשרות של העיר, ובשל המחלוקת הגדולה שהתעוררה עקב כך, היה זה לרועץ עבור הישיבה והיא נסגרה.

בעניינים השונים, אבל אותו העמידו כדובר הראשי של גדולי התורה. שכן הגרא"מ היה נואם בחסד עליון ופה מפיץ מרגליות. היה מופיע תמיד בשם מועצת גדולי התורה, מנחיל ומעביר בדבריו החוצבים להבות את ההשקפה, דעת תורה שלו ושל גדולי ראשי הישיבות בדורו.

בכנסיה הגדולה שנערכה בזמנו בארץ ישראל, הופיע שם ונשא את דבריו אפילו בעברית. היה זה דומני בחשי"ד, שנה קודם פטירתו. כיכדו אותו לפתוח את הכנסיה, ולדבר בכבוד ולזכר הקדושים שנטבחו בשואה.

לעצרו אין בידינו את תוכן נאומו, להוציא קטע אחד, שנדפס אז בעיתון, אותו הדפסתי ב"זכרון אליהו". עד עתה לא הצלחנו להגיע אל העתקה כל שהיא של הנאום כולו.

ביחס למדינה הציונית היתה דעתו בעד השתתפות במוסדות השלטון, והאבקות דוקא במסגרות הקיימות. את השקפתו תמך גם בדברי רש"י בפרשת וישלח, שלחם יעקב בשרו של עשו "ויאבק איש עמו". פירש רש"י, זה לשונו: "כן דרך שניים שמתעצמים להפיל איש את רעהו, שחובקו ואובקו בורעותיו".

נמצאנו למדים, שאין זו הדרך לעמוד מרחוק ולהשליך חיצו רעל וארס, רק צריכים לחבוק ביד שמאל ולהתקשר מעט, ובו בזמן להכות ביד ימין. כך תיאר את אופן המלחמה הרצויה, כמערכה על היהדות בארץ ישראל.

אמנם הקשר האישי בין כל המנהיגים היה טוב מאד, וגם הערכה הדדית היתה שרירה בין כולם. כמו עם מרן הג"ר ראובן גרוזובסקי זצוק"ל ואחרים, וכמוכן עם מרן הג"ר אהרן קוטלר זצוק"ל, עמו היה רבי אליהו מאיר ידיד נפש ממש.

עם האדמו"ר מסאטמר זצ"ל היו להגרא"מ, כאמור, חילוקי דעות אודות היחס לארץ ישראל, ועוד ענייני השקפה והנהגה. אבל היתה ביניהם הערכה הדדית גלויה. בתחילת שהותו באמריקה בטרם התבססה עדתו, הגיע האדמו"ר מסאטמר לאסוף כסף בקליבלנד. והגרא"מ חלק לו כבוד רב וכיבד אותו להגיד שיעור בישיבה, היה זה במסכת חולין.

קודם לכן הציג אותו הגרא"מ

מאביו, מרן הג"ר יוסף ליב בלך, שכבר הוא יסד בית ספר לילדים "יבנה", וכמו כן בית ספר גבוה "יבנה" לבנות בטלז, היינו סמינר. היו אז קנאים שטענו כנגד ה"פירצה" שבדבר, ושיגרו את תלונתם אל מרן ה"חפץ חיים" בבקשה שימחה על כך. השיב להם מרן ה"חפץ חיים": אם רבי יוסף ליב עומד מאחורי הענין, זה בסדר, ואין להרהר אחריו.

יתר על כן עשה מרן הגרי"ל, שיסד סמינר למורים בנים גם כן, עבור אותם צעירים שאינם מוכשרים להישאר בלימוד, שלפחות ילמדו הוראת מקצועות חול, וכך יוכלו ללמד בבתי הספר החרדים. כל נשכח שהוראת לשון וחשבון בבתי הספר, היתה חובה תוקית מטעם השלטון, ומי שיכל עד אז ללמד את המקצועות ההן היו דוקא החילוניים, שלמדו וקבלו תעודה רשמית. דבר זה עצמו מכשול חינוכי, שהמורים למקצועות הללו בתדרים יהיו שאינם חרדים, מה שאכן גרם לבעיות חינוכיות.

"יאבק איש עמו"

בתנועת "אגודת ישראל" היה הגרא"מ עמוד הימיני, וראשי ההנהגה היו עמו בקשר קבוע ותכוף, ובהם ד"ר הרב יצחק לויין ז"ל והרב משה שרר ז"ל.

בהקדמה לספר "זכרון אליהו" כתבתי על הגרא"מ, כי הגם שלא פעם היה חלוק עם עמיתיו גדולי ישראל

משום כך, כאשר הגיע הגרא"מ לעיר
להקים את ישיבת טלז, קבע באופן
הנחרץ ביותר, שהישיבה והנהלתה לא
תתערב בענייני הרבנות המקומית.

מאידך ודוקא משום כך, דאגו
לכשרות נפרדת מהודרת עבור בני
הישיבה. אבל לא התערבו כלל בענייני
הכשרות והבשר, והסכו מתלוקות
ומריכות עם קצבים ודומיהם.

אם בענייני כשרות עסקינו, בימים
ההם "חלב ישראל" כמעט ולא היה
מצוי, וראי בעיר כמו קליבלנד. בלית
ברירה סמכו הכל על פסק ההלכה של
מרן ^{החכם} הגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל,
שהיות ויש פיקוח ממלכתי על החליבה
והייצור, ממילא אין חשש. עם הזמן
נוצרו התנאים שאיפשרו להדר את
ההכשר, וכיום ניתן להשיג חלב
ישראל מהודר בכל מקום.

אמנם גם אז בימים ההם, כאשר בני
הישיבה נאלצו לסמוך על היתר הנובע
מאילוצי השעה, הרי שהיה מגיע
פעמיים בשבוע יהודי כפרי זקן בשם
גרינבוים, ומביא חלב ישראל עבור
ראשי הישיבה, הג"ר אליהו מאיר
והג"ר רבי מרדכי קטץ, שסירבו
להשתמש בחלב הרגיל. יש כאלה
שעד היום מקילים להשתמש בחלב
הרגיל, על סמך ההיתר הנ"ל, אבל הוא
אפילו אז הקפיד מאד על זה.

הרב יצחק נבון

תראה את גדלות הנפש של
הגרא"מ. אירע לא פעם שמרן הג"ר
אהרן זצ"ל בא לאסוף כסף בקליבלנד
עבור ישיבתו שלו, ורבי אליהו מאיר
ליווה אותו לבתי הבעלי-בתים בעיר,
להתרימם עבור לייקווד, בזמן שעליו
ועל צווארו מוטל עול החזקה ישיבות
ישיבת טלז. יש לנו מכתבים מרבי אהרן
שהוא מודה לו על עזרתו המיוחדת.

כאשר תמהו באוניו, אם לא הרחיק
לכת באדיבותו, גם על חשבון הנזק
העלול להגרם לאינטרס של ישיבתו
שלו, ענה: המשימה שלנו כחיים היא
לקדש שם שמים, מה לי אם על ידי
ישיבתי שלי, או על ידי ישיבה של
פלוגי, העיקר לקדש שמו יתברך.

באמת לא רק שהלך עמו, אלא
שהיה גביר אחד בשם ברודער, שהם לא
הספיקו לפקוד אותו, ורבי אליהו מאיר
התחייב להתרימו בעצמו עבור לייקווד.
בחלוף ימים אחדים רבי אהרן ישב

לכתוב לו מכתב ולהזכירו למלא
הבטחתו, ובטרם סיים את המכתב,
הגיעו מכתב מברודער הנ"ל המוריעו
כי שלח את הכסף המבוקש. הרי אומר
שהגרא"מ כבר קיים את הבטחתו, ורבי
אהרן אכן מציין זאת בשלחי מכתבו,
ומודה לו על כך. כאמור לא פעם אחת
זה קרה, שהגיע רבי אהרן לקליבלנד,
והגרא"מ יצא לאסוף עמו.

איש אמת היה רבי אליהו מאיר
ובעל השקפה טהורה. אחד מראשי
הציונות באמריקה, איש רפורמי בשם
הלל סילבר היה גר בקליבלנד. זו היתה
קהילה של רפורמים, וכמעט כל יהודי
העיר היו תחת הנהגתו. בימים ההם
ביקש פעם במכתב אל הישיבה,
להשתתף בערב ההתרמה השנתית של
הישיבה דינר. אין ספק כי אם היה בא,
היה יכול להשיג הרבה כסף עבור
הישיבה. ברם, הכינה ההנהלה שאם
שולח מכתב, כוונתו היא שיושיבוהו
בראש, על השלחן המרכזי שעל הבמה,
ויכבדוהו כראוי למנהיג בעל השפעה
שכמותו.

כיון שכך שלחו לו מכתב תשובה:
אתה יכול לבוא כמו כל איש ישראל,
אנו לא סוגרים את הדלת בפני כל אחד
שרוצה להגיע ולהשתתף. מר סילבר
התבטא לאחר מכן, כי מאז יומו
הראשון בקליבלנד לא קיבל כזו
סטירת לחי, כמו המכתב הפוגע הזה.
הגרא"מ לא חס אפוא על הפסד כספי
ניכר, ובלבד שלא לכבד את האיש
ההוא.

כמו כן אירע לאחר הסתלקות מרן
ה"חזון איש" זצוק"ל. בבית הכנסת

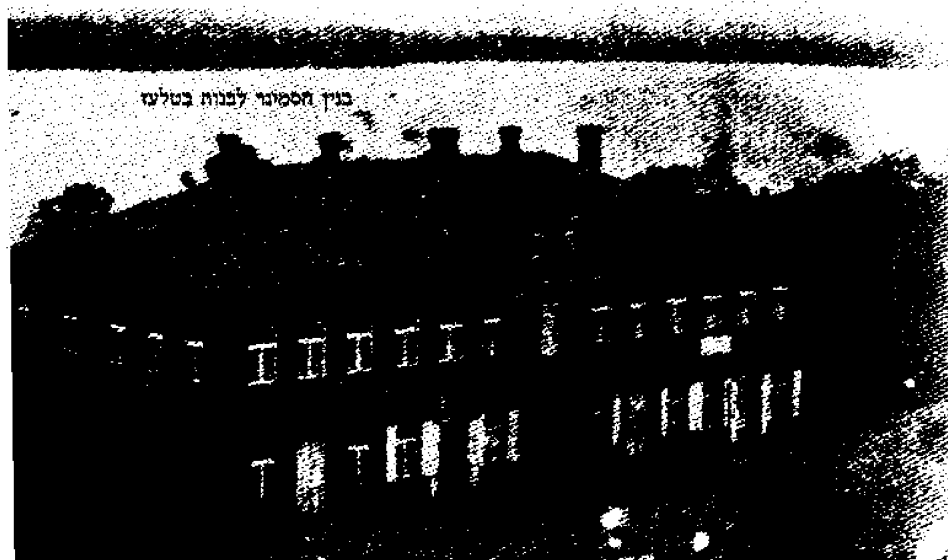
האורתודוקסי הגדול שבעיר נקבע ערב
נהי ומספד, והגרא"מ נשא דברי קינה
והספד, פתח את ארון הקודש ובכה.
אבל בני העיר ברוכס הגדול נעדרו אותו
ערב מבית המדרש, ומלבד בני הישיבה
והאברכים השתתפו רק מעט בעלי-
בתים. הגרא"מ היה נרעש מאד והחליט
למחות על כך.

מעט אחר כך, נערך כנס ההתרמה
השנתית של הישיבה בעיר, אשר זה היה
המקור העיקרי להכנסות שלה. בפני
מאות בעלי בתים שבאו ונתבקשו
להרים תרומה למען הישיבה, פתח
ראש הישיבה את נאумו, וכתוך דבריו
נוף בהם קשות. אין יתכן הדבר, שיש
בעיר הספד על גדול הדור והציבור לא
מופיע, הרי יש בזה משום "מתעצל
כהספדו של גדול".

בל נשכת, כי כל הקמפיין של
הישיבה כוון למטרה זו, שבערב הזה
ירימו הבעלי בתים את תרומתם
לישיבה, והנה ראש הישיבה בעצמו
במקום להחניף ולהחמיא להם, לא נמנע
מלנוף בהם ולייסרם בדברים.

הדבר אכן חרה לכמה מהנהלת
הישיבה, והם העירו לו שזה לא
המקום והזמן הראוי לכך, שהרי זה
פוגע במטרת הערב. אבל רבי אליהו
מאיר תמה עליהם: אז איפה אני אשיג
אותם, אם לא דוקא בערב זה שאני
פוגש בהם פנים בפנים. הרי כשהיו
אמורים להגיע לבית הכנסת - על
ההספד - הם לא הגיעו. כך היה איש
אמת, שעמד יותר מכל על עקרונותיו,
גם למול חשבונות של הפסדים כספיים.

בנין חסידים לפנות בטלז

מעשה שראיתי בהנהגתו עם בנו, הנולד לו מזיווג שני, הרב יוסף זלמן בלון. במשך שנתיים היתה לי קביעות לבוא לבית הגרא"מ, מדי יום חמישי בערב, היינו עובדים על עריכת ה"שיעורי דעת", עד שעה שתיים שלוש לפנות בוקר. בזכות זה למדתי ממנו הרבה תורה והנהגה.

בשבחו של מרן ה"חפץ חיים" אמרו, כי בנוהג שבעולם כאשר יודעים את מעשי האדם הגדול בציבור, מתרשמים מגרלותו, אכן ככל שמתקרבים אליו ואל פרטיותו, יורדת ההתפעלות. לא כן אצל מרן ה"חפץ חיים", שכמה שעקבו אחרי הנהגתו ומעשיו גם בביתו פנימה, כד' אמותיו, ההתרשמות מגדלותו רק גברה ועלתה. כזאת יכולני לומר על הגרא"מ, שכלילות הרבים ששהיתי במחיצתו, יותר ויותר ראיתי בגודל מעשיו והנהגותיו.

והנה אותו יום, היה זה קצת אחרי סוכות, אני מגיע ורואה את בנו זלמן, אז ילד פשוט כבן שש, עומד על מרפסת הכניסה לבית, עוטה מעיל ארוך, מזוודה ניצבת לצדו, ופניו נפולות והוא בוכה.

ניגשתי לרבנית ושאלתי מה קורה איתו, והיא מספרת לי, כי זלמן הקטן

הוציא שקר מפיו, ואביו גער בו ואמר: בני שאומר דבר שקר, אינו יכול להיות בני. הוא הלכיש לו מעיל, נתן לו מזוודה ביד, והעמידו בחוץ לבית כאמרו: אצלי בבית לא ישכון דובר שקר.

כה היתה חזקה אצלו מרת האמת, וה"מדבר שקר תרחק" בער בעצמותיו. אכן אומרים בשם אי מי מבית מדרש הגר"א, כי הדרך המועילה לשוב בחשבה שלמה היא, לקבל על עצמו שלא יוציא דבר שקר לעולם, וידבק בכל מאודו באמת.

הא למה? שאם ישאלוהו האם חטא בחטא פלוני, הרי לא יוכל לשקר ויהיה חייב לומר שכן, וכך יתבייש מראש לבוא לידי חטא, בידעו שאם יחטא לא יוכל להכחיש, ויבא לידי בזיון קשה. באופן זה יוכל להישמר מכל חטא ישאר צדיק גמור. כך אומרים בשם מאן דהוא מבית מדרש הגר"א, אם מרבי חיים מוולוז'ין או אחר זולתו.

"בני ודודיה בביתנו"

שאלה שראויה להשאל, היאך אדם כמו רבי אליהו מאיר, איש האמת בכל לבו, אשר תוכו כבור, יכל לעבור את הנסיון הכבד מנשוא, להתכחש למצוקותיו הפרטיים, ליסורי הרגשות

וכו', ולהניף את דגל התחיה והבניה מחדש באמריקה, בה בשעה שכמעט כל משפחתו נכחדה, בהותירו אותה אחריו בליטא?

אספר לך מעשה שהיה פעם בפורים, בשנת תש"ד. רבי אליהו מאיר רקד ושמח בכל לבו ומאודו. אחר כך ניגשה אליו אשה אחת ואמרה לו, רבי! אתה ודאי לא באמת שמח, רק עושה עצמך כאילו שמח!

איך אפשר לשמוח בלי האשה והילדים? שאלה, ובעצם קבעה. אכן רק בת אחת היתה לו אז, שנותרה בחיים מכל בני משפחתו (לימים הרבנית חסיה סורוצקין, אשת הגר"א אליעזר).

בעקבות שאלה נוקבת זו, נדרש לענין בשיחה שנשא בשיבה. דבריו נסובו על ענין "עוז וחדוה במקומו", והוא אמר: היא חושבת שאיני שמח באמת, אבל האמת היא ש"עוז וחדוה במקומו", שעה שאדם ממלא את תפקידו עלי אדמות, זה מביא אותו לידי שמחה.

כאשר אברהם אבינו הלך לעקידה מסופר במדרש והובא ברש"י זלגו עיניו דמעות והלך בשמחה רבה. ותמוה היאך אפשר הדבר, דמעות של צער והולך בשמחה? אלא שבאמת כל בן אדם נחון בשתי רגשות גם יחד, להבדיל ממלאך שיש לו רגש אחד בלבד.

כתוב שהקב"ה לא נתן למלאכים לומר שירה אחרי קריעת ים סוף, כאמרו ימצא יי טובעים בים ואחם אומרים יצאנו? שואלים כולם, הלא בני ישראל כן אמרו שירה, הא כיצד?

אלא שמלאך כידוע יש לו שליחות אחת בלבד, וכמו כן יש לו כח לרגש אחד ולא יותר. אם הוא שמח, אין לו מקום לעצב וצער כלל על מותם של ישראלים. אבל בן אדם יכול לשמוח בשמחה זו, ובאותו הזמן להצטער על מותם של רשעים.

ואברהם אבינו יכל להזיל דמעות על חולכת בנו לקרבן, ובו בזמן לקיים את תפקידו בשמחה בעצם חולכתו לקרבן, ושמחה היא עצומה ואמיתית, ללא כל תנאי.

בן - חשף הגרא"מ את רחשי לבו - בלבד ובה בשעה שאני דואב עד כאב, ונח משפחתי, אותה אני זוכר יום יום, אני צוסק כמו כן בשמחת התורה, שלם ושמחה אמיתית.

בנו הישיבה כיום
סגור למבקרים

בשיחה אחת שהעלה על הכתב מאשר אמר בישיבה, רשם כתובת בראש העמוד לאמור: "הגדתי השיעור-דעת הזה בישיבה בקליבלנד ביום א' ער"ח שבט תש"ה, אחרי שהגיעה לי ביום י"ח טבת הבשורה הנוראה, כי רעיתי תמתי הנאמנה הרבנית מרת רבקה הי"ד, נרצחה בידי הנאצים ימ"ש, ואחי מרן הגאון הק' ר' אברהם יצחק בלוך הי"ד וכו'".

נושא השיעור היה - "יסורים של אהבה", וכאמור מסר אותו בעקבות כשורת האויב שהגיעה מאירופה, רק בשלהי המלחמה. בין היתר אמר אז וגם כתב: "היסורין לאוהבי השם, הם באמת סבה לקרבות יותר גדולה מאשר בימי השלום. וכיון שכן היסורין הם הטובה הכי גדולה, כמו שאמר דוד המלך ע"ה ואני קרבת אלקים לי טוב". כך ברוב גדלותו הצליח לעמוד במבחני השעיה הקשים, כפי שהעיד על עצמו, שלא זו מלכודת את כל משפחתו, ובה בשעה לשמוח בלב שלם כמצות התורה, שני הרגשים בד בבד (ראה גם מכתבו המצורף בזה).

העניין התלמודי

בתקופה ראשונה בטרם נשא אשה בזיווג שני היה מתגורר בפנימיית הישיבה בשכונת תלמדידו הבחורים. אלו נהנו אז מקרבה יתירה עמו ונחקשו עמו עד מאד.

אני נזכר ממכתב תלמיד, לימים ראש ישיבה גדול, שהקדים ושלח לו הזמנה לנישואיו. הגרא"מ לא היה עובר לסדר היום, על כל דבר שמצא לנכון להעיר במסגרת עבודת החינוך, ואף לרברים של מה בכך, לכאורה, ביקש להגיב ולתקן.

ובכן, תלמיד זה מתלמידי המצויינים, כתב לו בערך כך: לכבוד הגאון הגדול רא"מ בלוך שליט"א, וכתב שרוצה להזמין להשתתף בחתונתו. כתב לו הגרא"מ ממכתב שנכבד ממנו להשתתף בשמחתו, אבל רוצה להעיר לו על שפתו, בערך בזה הלשון: זה שאני "גאון גדול" אני מפפק, אבל שאתה תלמיד - זה אני כטוב, אם כן וכי כך מזמינים רבי.

דבר שהעיק עליו מעט אודות תלמידיו באמריקה, חוסר הידיעה הכולט בלשון הקודש, ובמיוחד בכתיבתה. פעם התבטא, כי אין לו

כעיה ללמוד עמהם את כל הש"ס אבל יהיה זה ש"ס עם ת' בסוף ש"ת, שכן בשל כוונתם בכתיבה, שגו כהנה וכהנה בכתיב לשון הקודש.

משום שאחו שאני כן יודע לשון הקודש, צירף אותי למלאכת עריכת ה"שיעורי דעת" של אביו, ושאר עניני כתיבה שעלו על שלחנו. ידיעה בעברית אכן היתה לי כבר מילדותי בטאברג שבליטא, שם היה לנו בחיידר מורה לעברית. דוקא היה מורה טוב בשם ליס.

האחים הגאונים רבי זלמן בלוך המנהל הרוחני

בתוך כל הדברים, חילקנו בין דברים שנשא בפני עם ועדה ובין דברים שנשא בישיבה, או רק כועדים מיוחדים. היו דברים שנסוכו אודות תקנות והנהגות מיוחדות, שתיקן ליחידים או לרבים. כגון ענין "הסמיכת חכמים" הנזכר.

הגאון רבי אליהו מאיר היה מאד

אחראי בניהול הישיבה. הוא חס על ממן הישיבה, והתנהג כהקפדה יתירה על כל הוצאה מחשבונה. אתן לך דוגמא. ד"ר יצחק לוי א"ש אגו"י ונציגה במוסדות האו"ם, היה ידורו הקרוב, ופעל תמיד לאודו. כשהוציא את ספרו "אלה אוכרה" שלחו אל הגרא"מ, וציין את מחירו חמש דולר.

שלח לו הגרא"מ מכתב חזרה: יצחק ידידי חביבי, מאד אני מעריך את הספר, מאד מאד, אבל אין בהישג ידי לממן תשלום של 5 דולר, זה למעלה מכוחותי.

שאלתי בזמנו, וכי אין לו עצה

מהעירה קלם, שלימד אותנו גם דקדוק כהלכה, בחיותי אך ככן שש או שבע. בישיבת טלו אכן הקפידו על הלשון והשפה, וכן בדקדוק, ובמיוחד כמובן בתפילה.

להגרא"מ היה חוש נגינה, והיה מתפלל יפה מאד בימים הנוראים, ומנגן נפלא. היה מקפיד לשיר מדויק כראוי, ואם שמע משהו משנה ומזייף משהו מהשיר, היה מתקומם נגד זה.

דומה שהיה זה ממרת ה"אמת" שלו, שלא יכל לסבול סטייה כל שהיא ממנה. א

כן. איש אמת היה, ובכל דבר וענין היה איש אמת.

היה לו שיר "שושנת יעקב" שהוא עצמו הלחין, והציבור אהב לשיר עמו שיר זה, כמו גם ניגונים ערבים נוספים. מטלז שבליטא הוא הכיא עמו את הניגונים, המלוים עד היום את תפילות הימים הנוראים בישיבת טלו - קליבלנד.

כנושא ההדרת כתביו של רבי אליהו מאיר עצמו, יש לנו כמה קשיים. כאשר

ראשי ישיבת טעלה קלחלנד
הגרי"ח שטיין שלישי"א
נושא דברים בהיכל הישיבה

היו שולולו בתחילה כ"קבלה" זו, מה זה כסך הכל שעה. אבל המבחן האמיתי הוא במצבים הקשים, שגם אז יש לשמור על שעה זו בתמימותה. כמו למשל ביום כיפור או ערב חג וכדומה. או כמו בשעה שנסע לפעילות ועסקנות יום יורק, וחייב עצמו להתפנות מכל סוקיו וטרדותיו העצומים, ולהקדיש את השעה הזו בכל מחיר.

היה פעם שנסע ברכבת הארוכה (ישיבת סיפון לשינה) עם רב חשוב אחד, שבו בחא שלהם. בטרם נשכבו לישון על המטות המיוחדות לכך, אחר יום גמול וגדוש בפעילות ציבורית, ביקש הגרא"מ מעמיתו שיואל ללמוד עמו את "חובת השעה", אך הלה התלונן שכוחותיו אזלו לגמרי, אחר היום העמוס שעבר עליהם. אמנם רבי אליהו מאיר לא ויתר לעצמו, והתאמץ וגם למד כפי שקיבל על עצמו.

"זרע מנוחה בי מיד"

בכל שעה ובכל זמן שהיה הגרא"מ ער, ובכל רגע שלא ישן, היה בפעולה ובכעשייה, בלימוד ובהוראה, אף פעם לא ישב ישיבה של מנוחה גרידא. אם למען הציבור הכללי, אם למען הישיבה, העיקר להגדיל תורה ולהאדירה.

הוא היה אומר, מה זו "מנוחה"? הנה שעה שיושבים אל מול נהר זורם ושוטף, מרגישים מנוחה. עצם הישיבה אל מול ים גועש או נהר שוטף, דוקא היא מרגיעה את האדם. מדוע? מפני שהים או הנהר עושה את תפקידו. התחושה הפנימית שהנהר ממלא את משימתו בכעשייה, היא הנוסכת מנוחה על האדם. כיון שבלא עשייה ובלא מילוי התפקיד אין מנוחה לאדם, הבטלה אינה מנוחה לאדם.

זהו שאומרים בשבת "ויכול אלקים ... וישובות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית כ, ב) אומר רש"י: "מה היה העולם חסר, מנוחה, באת שבת באת מנוחה". הרי אומר, שהמנוחה היא חלק ממעשה הבריאה, מנוחת שבת איננה העדר עשייה, אלא חלק מה"אשר עשה", כי מנוחה ללא עשייה איננה מנוחה כלל.

זה המסר שהותיר אחריו לתלמידיו, ולכל עולם התורה באשר הוא. ויותר מאשר בדיבורו הוכיח כן ברובי תורתו, במעשיו ובפועליו הרבים עלי אדמות.

מהשתיה של משמרתו, וזאת על מנת לקבל חזרה את מחירם בחנות. כך חס על ממונם של ישראל, וכמו שאמר חז"ל על יעקב שחזר על עקביו בשביל פחים קטנים שהשאיר. ואף שהיה אז כבר חולה מאד, ומדובר על סכום פועט ביותר.

"חובת השעה"

מסירות הנפש שלו ללימוד תורה אף בשעת חוליו, היתה לסמל ולדוגמא. קבלה היתה לו שקיבל על עצמו, וכן הציע לאחרים, שלא יעבור יום בלי שעה של לימוד תורה. דבר שיש לקיים רק על ידי לימוד גמרא, או לפחות חומש עם רש"י, אבל לא לפטור עצמו בלימוד נ"ך או משניות. "חובת השעה" קרא לזה.

עוד תנאי היה, שניתן לחלק השעה לשני חלקים בלבד, אפילו בכל הצירופים הקיימים, כמו חצי שעה ועוד חצי, או חמישים דקות ועוד 10 דקות וכו', אבל לא יותר משני צירופים בלבד, כגון שלש פעמים 20 דקות וכיוצא בזה. והוא הקפיד על זה בדבקות ובמסירות.

בימיו האחרונים כשלא יכל כבר לקרא, אנו היינו צריכים לקרא בפניו, וכאשר לא יכל יותר מפאת חולשתו ביקש לעצור. אבל אם ראה שלא הצליח לסיים את השעה בשני המשכים, ביקש שנחזור שוב על פרק זמן ארוך דיו, כדי להצטרף לפעם הראשונה לשעה תמימה. כך הקפיד על "חובת השעה" גם כשהיה חולה מסוכן וחלש ביותר.

בדבר, כגון למסור את הספר לישיבה, וכדומה, ולמנו על חשבון הישיבה. אך הוא דחה זאת על אחר, לא בא בחשבון כלל! אמר בנחרצות.

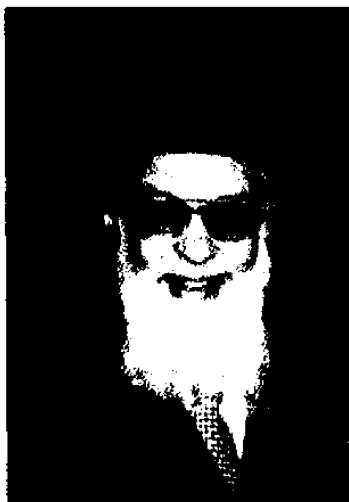
פעם נסע בשליחות הישיבה לניו יורק, ובמהלך עבודתו שם נקרעו ערדליו, נזקק לקנות חדשים תחתיהם. בשבוע, העלה לדיון בישיבת ההנהלה של הישיבה, את השאלה הנכבדה, כיצד יש לממן את הרכישה הזו. בדרישתו שלא תיפול ההוצאה על הישיבה בלבד חלילה, משום שהרי משתמש בערדליים גם לצרכיו הפרטיים, ודן כמה יהא חלקו וכמה של הישיבה.

כידוע מדברים אנו על הוצאה פעוטה ושולית ביותר. אינני יודע מה הוחלט באותה ישיבת הנהלה (או אולי "ישיבת הנהלה"?), אבל עצם הדיון אומר הכל.

אני שהייתי עם הגרא"מ בלילה האחרון שלפני הסתלקותו. הוא נפטר בליל שבת, ואני הייתי אצלו בליל שישי. הוא סבל אז מסרטן הקיבה, שכיום ישנה תרופה עבורו, אבל אז לא. והוא נאלץ לשתות כל הזמן משקה בשם "גינג'ר איל" (משקה מוגז מכיל בירה ועוד). ואנו היינו צריכים להביא ולהשקות אותו בזמן המשמרת שלנו.

כשהגעתי קם הבחור מן המשמרת הקודמת והחל ללכת. פתאום שמענו נקישות מכיוונו של הראש ישיבה. התבטנו לראות אם הוא רוצה משהו, ואכן הוא סימן וקרא לבחור לשוב על עקבותיו. ולשם מה? הוא דרש שיקח עמו את הכבוקים הריקים, שהותיר

שיעורי דעה

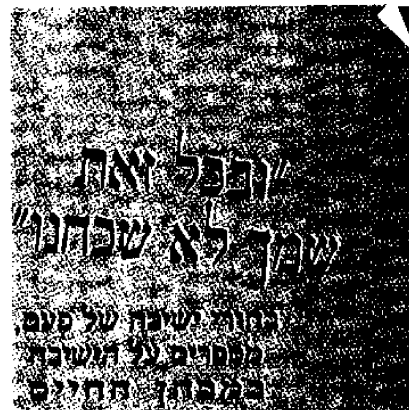

הנרות, שהספיקו לנו עד סוף החג. כולנו מתפעלים מעובדה זו כל פעם מחדש. שכן אפילו בעיר רגילה התקשו להשיג שם נרות. והנה כאן באמצע שום מקום, מופיע מישור ומציע לך נרות, בדיוק ברגע שכל כך נחוצים להם.

הג"ר חיים שטיין שליט"א טוען, כי היה זה אליהו הנביא, אשר בא לסייע בידנו לקיים המצוה, אשר כה הצטערנו על החמצתה. אמנם לקיום המצוה בהידור, כמהדרין מן המהדרין לא זכינו, אבל נר לכל יום היה לנו.

מעניינת עובדה נוספת של "השגחה". בישיבת טלו נהגו ללמוד רק מסכתות מסדרי נשים וניזקין, כנהוג לכנותן "ישיבשע מסכתות". והנה שנה אחת קודם המלחמה, הורה רבה של טלו הג"ר אברהם יצחק בלוח, ללמוד דוקא מסכת חולין. באמרו כי אדם צריך לדעת אותה בחייו. דבר זה עזר לנו בעמדתנו כעת במבחנו הכשרות, בדיני שחיטה וטרפות או דיני תערובות. ובהזדמנות אחת מיוחדת אף איפשר לנו לשחוט עוף למאכל, על ידי הרב ישראל מאיר קרונביץ.

חשוב על זה, שתקופות ארוכות לא היה לנו רב לשאול דבר הלכה מפיו, וגם לא ספר הלכה כלשהו לעיין בו. רק בעיר סברדלובסק מצאנו רב זקן בא כימים, פליט מהעיר ויטבסק, והוא אכן ידע ללמוד ולהורות הלכה. אכן בעיר זאת לא היינו אלא רק אחדים מבני החבורה, וכדלהלן.

סיפורם של תלמידי ישיבת טלו בגלות סיביר ובוכרה, הניכי אסכולת ה"שיעורי דעה" עומדים במבחן היסורים והמכאוב מתוך שיחות אישיות עם הרה"ג רבי נתן צבי ברון שליט"א, ריש מתיבתא דקליבלנד - אוהיו

פרק שני ואחרון

הרב דב אליאן — מבון "מורשת הישיבות"

הנסיעה מסיביר לביכרה, היתה תוך מצוקת מזון גדולה ביותר. בכל השבועיים שלושה שנמשכה הנסיעה ברכבת, נאלצנו להסתפק ממש ב"פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה".

כל מאכלנו היה רק לחם ומים, וגם הם בצמצום רב. מים חמים לשתיה, כדי להחם את גופנו הקפוא, השגנו רק בעת שעצרה הרכבת בתחנה מסוימת אחת.

נס חנוכה אי שם במרכז אסיה

סיפור מעניין של השגחה היה לנו, שעה שעשינו את דרכנו בנסיעה הארוכה. נסיעה זו היתה בחורש כסלו, וכך מצאנו את עצמנו בימי החנוכה ישובים בקרון רכבת המיועד לבהמות, ודואגים ומוטרדים ביותר ממצות הדלקת הנר הנעדרת מאתנו.

חשוב לציין, כי בימי החורש ההם

ברוסיה, נרות היו יקר המציאות, כך גם גפרורים, ובעצם כמעט כל דבר. גם בעיר רגילה, קל וחומר במקומות הנידחים ההם. קל וחומר בן בנו של קל וחומר על הרכבת, ובמיוחד במקום חנייתה בראשית חנוכה אי שם, הרחק מכל עיר. יומיים שלושה נמשכה החנייה במקום. דבר מצוי שם תדיר. בכל נסיעה ארוכה של הרכבת, היא היתה חונה לפתע ליום או ימים אחדים. אולי מפאת מחסור בדלק או תקלה אחרת.

ישבנו אפוא בקרון, ולבנו נחמץ על החמצת המצוה, זה כבר היום השני של חנוכה. והנה פתאום, נשמעת דפיקה על דלת הקרון, וראשו של גוי זקן אשר הופיע מאי שם, מציץ לתוכנו, ומה הוא שואל? רוצים לקנות נרות?...

התקשינו להאמין למשמע אוזנו. אך מיד קפצנו על ההצעה בשמחה, וקנינו את כל

ביכרה

שיעורי מכאוב

סברדלובסק כיום נקראת יקטרינובורג

הרב שמואל פרידמאן
בית דין בלובק

באזור בוכרה מצאנו לנו מקום באיזה כפר עלוב. שם חסכנו מעצמנו את הקור הסיבירי, אבל הרעב והמחלות הציקו ופגעו בנו קשות. משהחמיר המצב עברנו לעיר בוכרה עצמה. שם מצאנו מעט יותר אוכל להשביע את רעבוננו.

שם גם ערכנו את חג הפסח, בהסתפקות במצות קשות עבור ה"כזיתים" לשני הסדרים, ובשאר ימי החג אכלנו "בולבזס" [תפוחי אדמה] וגזר בלבד. מאידך תנאי ההיגיינה והחיסון במדינה ההיא היו ממש ירודים. עקב כך חלו גם כמה מאנשינו, ומתו. בסך הכל מחוג הששה עשר בחורים מטלו שהתחילו במסע, נותרנו לבסוף ששה בלבד.

ראית איך לכל אדם היה כתובת, זה לחיים זה למות. היו ששרדו את הכריחה מהנאצים, ונפלו במלחמת החיים, מרעב או מחלות, כמו דבר, טיפוס, או איך שקראו לה. אני הייתי מלכתחילה מלא ובריא בגופי, וברוך ד' יכלתי לכל המחלות. ואילו אחי הגדול ממני היה רזה מאד, ובלתי מחוסן דיו מפני מחלות, לכך נפל שדור בהיותנו בבוכרה.

הסיבה להיוותו רזה כל כך, היא סיפור בפני עצמו.

בליטא היתה חובת גיוס לצבא על כל הצעירים. מה עשו אפוא בחורי הישיבות שחשקו בתורה. הדרך הנהוגה היתה לערוך דייטה תריפה, ולאבד משקל במשך כמה חודשים, עד שהיו נראים ממש כחוששים. היו שאיבדו ממשקלם שלושים עד ארבעים פונד! [14-18 ק"ג].

או אז היו הולכים אל הרופא, ומשחזרים אותו, כי יתן אישור שהפצינט אינו כשיר לשירות בצבא. עם האישור הגיעו לועדה האחראית, וזו היתה פוטרתו משרות. מובן שאישור מהרופא בלבד לא הועיל, כאשר לפני חברי הועדה עומד בחור בריא ועב כשר, ולפיכך נזקקו לדייטה התריפה.

עכ"פ אחי היה אז בדיוק בגיל גיוס, ורק לאחרונה נאלץ לערוך את הדייטה, לפיכך כאדם רזה ביותר, לא היה חסין מפני המחלות ונפטר. לעומת זאת אני הייתי ערוין צעיר לימים, ואילו רבי חיים שטיין למשל,

כבר עבר זאת לפני מספר שנים, וחזר למשקלו הראוי.

נסים גדולים היו לנו, שבכל המצבים הקשים שהודמנו לנו בשנות המלחמה לא נפלנו באירישקייט. תמיד השתדלנו להתגורר סביב יהודים. בכל עיר שהגענו, חיפשנו איפה גרים יהודים, ונצמדנו אליהם. היינו צריכים להתחזק ולעמוד כנגד הפיתוי לאכול מאכלות אסורות, והסתפקנו באכילת לחם ופירות. מבחינת כשרות, בלחם לא היתה בעיה כלל, כי ברוסיה לא היה דבר כמו שומן וכדומה, שיכל להטריף אותו. מרוב עניות, באמת הלחם נעשה רק מקמח ומים.

מלבד זאת אכלנו מעט ידקות ופירות. גבינות לא היו בכלל. רק להלן בעיר סברדלובסק היו יהודים שהכינו בעצמם גם מעט גבינה ושמן. תמאה כבר היתה יקר המציאות ברוסיה של אז. לא כן בליטא מולדתנו, ידענו את כל מאכלי החלב ההם בשפע.

לאחר זמן קיבלו הבחורים בבוכרה חכילות מועד ההצלה האמריקאי. הללו נשלחו לכל בוגרי קלעצק, קמניץ ודאדין. מהטלזאים שהיו מעטים בלבד, לא ידעו העסקנים בתחילה, אך משנודע להם דבר קיומם מיד שלחו להם גם כן.

בן ישיבה שגלה לבית ספר רוסי ממלכתו בהיותנו בבוכרה, אני ועוד שניים

מהחבורה, מפאת גילינו הצעיר, לא צודפנו למעגל העובדים. אבל נשלחנו ללמוד מקצוע בבית ספר למתנדסים, ששכן מרחק רב משם, בעיר סברדלובסק אשר כהרי אורל. כך שבנו חזרה אל הכפור הגדול שבצפון.

אמנם גם שם ראינו הרכה סייעתא דשמיא. ראשית, בבית הספר לא התקיימו לימודים בימי שבת וראשון, כך חסכנו מעצמנו נסיונות קשים בשמירת השבת.

בחסדים, היתה שם רופאה יהודיה, שהיתה מספקת לנו פתקי שחרור מבית הספר. בכל חג שהתקרב ובא, היתה רושמת לנו אישור רפואי לאמור כי איננו בריאים, ומוטלים עלינו כך וכך ימי מנוחה.

למשל בחודש חשרי, כתבה לנו בפתק כי עלינו לשכב עשרים וכמה ימים, היו אלו הימים שמראש השנה ועד אחרי שמחת תורה. כך התפנינו אפילו ללימוד סדרים בבית המדרש, אמנם נזהרנו לבלתי דבר בענין זה בכלל. במוחזר בבית הספר, שלא הזכרנו כלל את דבר הליכתנו לבית הנסות.

ראיתי סייעתא דשמיא גם בהצלחה בלימודים בבית הספר. הגויים שם היו נבערים, ואילו אני הפגנתי יכולת, על אף שהיתה חסרה לי ידיעת השפה. הם ניבאו לי, כי אם אמשך ללמוד אצלם אגדל כפרופסור גדול, ממילא העניקו לי זכויות יתר, למשל, יכלתי ללכת כיום ששי לפני הזמן, ולקבל

שבת קודש

רבי אליעזר סילבר, רבי ברוך סורוצקין ורבי נתן צבי ברוך

שבת כראוי בבית הכנסת. היות שהשתדלתי לעזור לחברי בלימודים, גם התייחסו אלי יותר בהגינות, והחיים במקום הזה הוקלו מעט.

בעיר זו התגוררו גם יהודים, והיה בית הכנסת בנוי על תילו. אחד המתפללים מבעלי ההשפעה בבית הכנסת, היה יהודי יקר חסיד צ'ערנובל, בשם יונה פלדמן. הוא קירב אותנו וגם סייע לנו. מוצאו היה מאוקראינה, והיה מספר לנו על חייו ועל הרבי שלו. הרופאה הנ"ל שהעניקה לנו את אישורי העדרות מבית הספר, היתה בתו.

הוא עצמו היו לו נסיונות גדולים מאד בשמירת המצוות. למלאכתו היה מנהל או שומר אחראי בבית חרושת, והוא אולץ בידי הקומוניסטים לעבוד בשבת. הדבר היה לו בכחינת פיקוח נפש, ובכל זאת היו לו רגשי אשמה, וראה צורך לכפר על כך, על ידי שקרבני, ובקשני לאכול עמו את סעודת ליל השבת. כמו כן דאג שיתנו לי בבוקר עליה לתורה, שעה שהוא עצמו עבד בבית החרושת, ולא יכל לבוא להתפלל.

אפילו ביום כיפור, שאז לא הלך לעבודה, אבל מחמת רגשות האשם שהיו לו, נמנע מלעלות לתורה. לכך קנה את ה"מפטיר יונה" דוקא עבורי, מתוך חיבתו אלי.

היהודים האחרים היה גורלם זהה, ומלבד הזקנים שלא יצאו לעבודה, כמעט כולם עבדו גם בשבת. באיזור היו מפעלים לייצור נשק, כמו טנקים ומטוסים, ושעת החירום חייבה עבודה רצופה. המפעלים עבדו שבעה ימים בשבוע, והעובדים היו מקבלים רק יום אחד בשבועיים או שלושה, למנוחה. בסך הכל החזיקו שם מעמד כל שהוא ביהדותם, אם כי הילדים כבר הלכו לאוניברסיטה, ורובם נטשו את אמונתם.

בהיותנו תלמידי בית הספר, אף זכינו לתמיכה ממשלתית קבועה בזמן. מלבד הפנימיה שבה התאכסנו עם שאר התלמידים, קיבלנו פתקים עבור מספר מצרכי היסוד המינימליים, כגון 400 גרם לחם, חצי קילו בשר, וכדומה, ואת הבשר יכלנו להחליף בדברים אחרים.

עם כל זה חבר אחד מאתנו בשם קראם, לא החזיק שם מעמד, ואחר שחלה במחלה קשה, ולא היה בידי הרופאים המקומיים לרפאותו, שבק חיים לכל חי. החבר השלישי העדיף להתגרות בשלטונות ולהתחמק מהוראותיהם, ואחר שנדרף על ידם נמלט לארץ אחרת. כך שלבסוף נשאיתי בודד בעיר זו מכל חבורת הטלואים.

הנחת תפילין בחצר האחורית של בית הספר

המצב לא היה אחד בכל הזמנים ובכל

כמוכן ללא תפילה, אותה ערכתי כבר מיד על הבוקר. אף פעם לא עלה על דעתי לבטל את המצוה. גם כאשר היה בחוץ קור עז ביותר, עשרים מעלות מתחת לאפס! גם בימים ההם הייתי יוצא החוצה, וכשידי ממש קופאות מהקור, הייתי בקושי רב מצליח לבצע את פעולת ההנחה כראוי.

וכן כמה הייתי בסך הכל. בראשית המלחמה הייתי כבן ארבע עשרה, תלמיד מן המגזן בשיעור הראשון בישיבה הגדולה בטלז.

מי שכן היה כבר מבוגר אז, הוא הג"ר חיים שטיין, שגם הספיק להתחתן שמה. אשתו היא בתו של רבה של העיר אוזדה. יהודי תלמידי חכם וצדיק, שמסר נפשו לקיים את הדת, גם תחת השלטון הקומוניסטי. ולא נרתע גם אחרי שאיימו עליו, וגם עצרוהו והושיבוהו בכלא, לתקופה ארוכה. הוא התעקש לנהל את ערותו בקיום מצוות ובאמירת שיעורים.

כשהסתיימה המלחמה, השיג רבי חיים תעודות פולניות גם לאשתו ולהוריה, שהיו אזרחים רוסים, ונאסר עליהם לצאת ו"לברוח" ממולדתם.

לקראת שחרור

בתום המלחמה החלו להתארגן, לקראת אפשרות של שחרור ויציאה מברית המועצות הקומוניסטית. לבני פולין, היה נראה שיתנו לצאת. לא כן אנו אזרחי ליטא, שהיתה כבושה תחת השלטון הסובייטי, ויציאה ממנה נחשבה לפשע חמור כלפי השלטון.

מי שפעל רבות בענין, היה מי שלימים הקים את ארגון "אחיעזר" בחיפה, הרב פינקלשטיין מגטו קובנה. מקורבו וכן

המקומות. בהחלט היו גם תנאים קשים ביותר, ובמיוחד לשאר בני החבורה שנותרו במרכז אסיה. נסיון הרעב במדינות ההן היה חמור עד מאד. האוכל שסופק בידי השלטונות היה ממש במדה ובמשורה, ושאלת הכשרות צמצמה גם את רשימת המאכלים עד למינימום.

כך היינו צריכים למנוע מפיו בשך בהמה או עוף משך כל השנים. את פתקי החלוקה לבשר החלפנו כפתקי לחם נוספים, או תמורת מעט מיץ או איזה פרי וירק. ממש כל יום היו לנו נסיונות ומבצנים, אבל ברוך ד' ידענו את תפקידנו בשעה ההיא.

תמיד אני מתפעל מחדש, היאך בחורים כה צעירים, חלקם בסך הכל כבני 14, החזיקו מעמד בארץ לא להם, הרחק ממשפחותיהם ורבותיהם, במצבים כה קשים, תקופה כה ארוכה, בלי ליפול בקיום המצוות. מה שמעיד בהחלט על החינוך החזק שקיבלו.

דוגמא לקיום המצוות במסירות, הם התפילין שהיו לנו לאורך כל אותה תקופה. דבר זה לא קל. כי נאלצנו לקחתם עמנו לכל מקום, מפקד שנאבדם, או יותר נכון שיגנבום. נשאנו אותם ממש לכל מקום. עשרים וארבע שעות ביממה תחת בגדינו. גם בשבת ומועד לא היתה לנו ברירה, וכל פעם שיצאנו לבית הכנסת תטמנו אותם מתחת לבגדים ויצאנו. לא היה שייך להשאיר שם דבר אחד בבטחון, כי הכל היה נגבב.

הנחת התפילין גופא, אף היא היתה מבצע בפני עצמו. מפקד שיגלו אותנו מקיימים המצוה. בבית הספר בסכרדלובסק הייתי מניחם בשעת ההפסקה בין השיעורים. הייתי יוצא ומסתתר מאחורי קיר בחצר האחורית של בית הספר, ומניחם בהחבא.

טיפוחו של הגאון האמיתי רבי מרדכי פוגרמנסקי. הוא ועמיתיו שלחו מסמכים ודרכונים מזויזים עבורנו, וכן כספים להוצאות הנצרכות.

גסי, בעל אחותי, רבי חיים יוסף קיטייביץ איש ווילנא, [שאביו רבי שמריה היה מארבעת המתעסקים בהעברת קבר הגרי"א, ולא הוציא את שנתנו, סייע בעד הרב פינקלשטיין להעביר את הכספים לתוך רוסיה. הוא גם היה שליח לסמרקנד אל רבי חיים שטיין, ובשובו נעצר בידי האנ.ק.וו.ד. כמו כן נעצרו באותה תקופה עוד כמה עסקנים, שפעלו בעניינים אלו.

לבסוף הצליח הרב פינקלשטיין לגייס עורך דין יהודי, קומוניסט זקן ונערך מאד בעיני השופטים, שיכור ויעיד למענם בבית המשפט. העו"ד שהושפע מהשוואה ומאורעותיה, נתן נאום מרגש לפני השופטים, על האסון הגדול שניחת על היהודים, ועל מצב הפליטים הרבים, וביקש לחון את הפעילים להקלת סבלם ולשחררם. בס"ד התרחש נס, והם שוחררו מיד באותו יום. למחרת התחרטו אנשי האנ.ק.וו.ד. וערערו על השחרור, אבל היה מדי מאוחר. העצירים כבר נמלטו, ולא היה ניתן להשיב את הגלגל.

רבי חיים שטיין שהתגורר אז בסמרקנד, ריכוז את הפעולות במדינות ההן, ולאור קריאתו אלינו באנו לאחזקתו. שם נאספו הפליטים מפולין, לשם שיגורם במרכז הביתה למדינתם. ועתה גם אותנו צירפו כאזרחים בעלי תעודות פולניות.

הרכבת המיוחדת שהעבירה את כל הפליטים הללו, נסעה מסמרקנד עד לפולין במשך שבועיים ימים. היה עמנו על הרכבת, המשורר המפורסם ר' יום טוב ערליך, שליווה אותנו בשירתו המיוחדת.

רבי חיים עצמו דוקא לא יכל להצטרף עמנו לשיירה, היות שהיה מבוקש בידי האנ.ק.וו.ד. בעון אירגון המשלוחים והזיופים. ימים רבים הוא נאלץ להסתתר מהם, ואחר כך נסע בדרך לא דרך, על גבי משאית להובלת ירקות ופירות. זו נסעה בדרכים עקלקלות, עד שיצאה מאחזקתו למדינת חסות רחוקה יותר. משם כבר יכל לעלות על רכבת לפולין, הרחק מעיניהם הכולשות של מבקשי נפשו.

תקופה זו של ההכנות לשחרור היתה מתוחה ביותר. כבר עם הבאת סכומי הכסף הגדולים בידי גסי, למען בני הישיבות ממדינת ליטא, בשליחות ועד ההצלה האמריקאי בראשות הגאון רבי אליעזר סילבר. כנראה שהאנ.ק.וו.ד. העלה חשדות להתארגנות בלתי חוקית, והם חיפשו אחרי המארגנים.

יום אחד, שעה שהגאון רבי יצחק קופלמן ראש ישיבת לוצק, ואז בחור מבחירי ישיבת גורדנא, הלך ברחוב בעיר סמרקנד, עצרה לידו מכונית של האנ.ק.וו.ד. שני גברתנים יצאו החוצה, הטילו אותו לתוך המכונית, ועצרוהו למשך קרוב לשבוע. כששוחרר לא דיבר עם איש, ולא גילה מה שאירע בין חומות בית המעצר. הפחד היה כה גדול, שכולם חששו לשוחח עם כולם, פן יאשימו אותם בקשר כלשהו נגד הממשל.

הגאון רבי אייזיק אהבנד שליט"א, אף הוא כיום מראשי ישיבת טלו בקליבלד, שהיה עמנו בשנים ההם, יצא במסלול שונה לחלוטין. הוא גם הספיק לכהן כרב בוויילנא תיכף אחר המלחמה, עם שובו לליטא. משם גם תרם את חלקו בועד ההצלה האמריקאי למען הפליטים.

עם הגאון רבי מרדכי פוגרמנסקי

ממקום ריכוזנו בפולין המשכתי לצרפת, וב-1946 למדתי בעיירה "באי", בישיבתו של הגאון רבי מרדכי פוגרמנסקי זצ"ל. שם התאספו יוצאי כל הישיבות. אחרי חמש שנים שלא למדתי בישיבה, שקדתי שם על תלמודי במשך כחצי שנה, בהתמדה גדולה. זכיתי לשמש שמה את רבי מרדכי, שהיה בעל הנהגות מיוחדות במינו. היה ממש מלאך אלקים, וכאדם חולני חי כל העת בנסי נסים.

כך עבר את כל המלחמה, הגם שכבר לפניו סבל מ"טיבערקולוז" [שחפת], סבל גם על הלב, סוכר ועוד. לדברים אלו יש כיום דרכי רפואה, אבל אז לא היה כמעט דבר. היו בטוחים שהוא לא ישרוד אפילו את תחילת המלחמה, אך בנסיים חי והמשיך עוד אחרי המלחמה.

כשהרב פינקלשטיין "סידר" את התעודות, ארגן לעצמו פספורט דיפלומטי, וכמו כן גם לרבי מרדכי. הוא אמנם חשש מאד שמא יתפס, ושאל האם הוא דומה לתצלום בעל התעודה. כשהרגיעו אותו שאכן כן, הוא עצמו הביט והחל למצוא קרי דמיון. אך משעבר את הגבול לשטח פולין, והתבונן שוב בדרכון, נדהם לגלות שפרצופו אינו דומה לו כלל, ותמה איך זה שלא נתפס. אכן הרב פינקלשטיין טען, שרבי מרדכי כבר מלומד בנסים, וניתן לסמוך גם על הדרכון הזה, כפי שאכן ניצל לבסוף.

הרב פינקלשטיין שהוחזר בתשובה על ידי רבי מרדכי בגיטו קובנה עם ראשית המלחמה, שימש אותו כל הימים ההם וסעד אותו. אחרי המלחמה כאשר היה פוגש אחד "ממשוחררי", היה מחזק אותו לשמירת הדת. בשם רבי מרדכי היה אומר, כי בשעה הזו, מי שעשה למען שמירת המצוות והדת, ועדיין לא חשבו אותו הגויים למשוגע, עדיין לא יצא ידי חובתו בשמירת היהדות.

עד כדי כך התבטא, בכונתו לחזק את הציבור שלא יתערב ויושפע מהסביבה הגויית.

הרבה מבחורי הישיבות ששרדו את המלחמה הגיעו לצרפת והצטרפו אל הלומדים. אני שהייתי צעיר מכולם, הקדמתי לקבל ויזה לאמריקה, האחרים הגיעו רק אחר כך.

בכל מקרה ניתן לסכם, כי הבני תורה עמדו במבחן המלחמה האיומה הזו בכבוד. אני עכ"פ מתפעל מעצמת היראת שמים של בחורי הישיבות ההם, ועל החינוך הטוב שקיבלו. שאף כי היינו צעירים בגילנו, ידענו לעמוד כצור איתן בסערות הימים ההם. הקב"ה היה עמנו ושמר עלינו.

סברדלובסק בימים ההם